

УДК 339.727.2(3)

KIRGIZISTAN'IN DIŞ BORCU VE ULUSLARARASI YARDIMLARIN KOORDİNASYON SORUNU

Bolotbekova Dinara, Kirgizistan-Türkiye Manas Üniversitesi <Bolotbekovad@mail.ru>

Özet

Sürekli artan dış borçlar, Kırgızistan ekonomisi ve dış politikası için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Dış borçların yıllar geçtikçe artmasının sebepleri çoktur, fakat yanlış para koordinasyonu bu sebeplerin en önemlisi sayılmaktadır. Bir devletin aldığı hibe ve krediler ne kadar çok olursa olsun ülkenin bütçesine katkıda bulunmadıktan sonra aslında devletin istikrarı ve ekonomik bağımsızlık için hiçbir önem taşımamaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada “Kırgızistan’ın dış borçlarının artması yanlış para koordinasyon sonucu olarak ortaya çıkmaktadır” hipotezi ortaya çıkarılıp, dış borçların türlerinin tanımlanması yapıldıktan sonra Kırgızistan’ın mevcut borç durumu anlatılmaktadır. Son olarak da borçların büyüme nedenleri tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: dış borç, hibe, kredi, ülke bütçesi, koordinasyon sorunu.

EXTERNAL DEBT OF KYRGYZSTAN AND THE PROBLEM OF COORDINATING INTERNATIONAL ASSISTANCE

Bolotbekova Dinara, Kyrgyz-Turkish Manas University <Bolotbekovad@mail.ru>

Abstract

Growing external debt has become an important issue for the economy and foreign policy of Kyrgyz Republic. In fact, there are many reasons why external debts increase over the years, but improper coordination of finances is considered the most important of these reasons. The size of loans and borrowings is not important for the stability of the state and its economic independence, if borrowing does not contribute to the state budget.

In this context, this article is based on the hypothesis that the debt of Kyrgyzstan increases as a result of improper coordination of the funds received. This work, first of all, describes the definition and types of external debt, describes the current situation of the debt of the Kyrgyz Republic, and, finally, analyzes the reasons for the growth of the country's external debt.

Keywords: external debt, grant, credit, country budget, coordination of international assistance.

КЫРГЫЗСТАНДЫН ТЫШКЫ КАРЫЗЫ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК ЖАРДАМДАРДЫ КООРДИНАЦИЯЛОО МАСЕЛЕСИ

Болотбекова Динара, Кыргыз-Түрк Манас университети <Bolotbekovad@mail.ru>

Кыскача мүнөздөмө

Уламдан-улам көбөйүп бараткан тышкы карыз Кыргызстандын экономикасы жана тышкы саясаты үчүн маанилүү маселе болуп калды. Негизи, тышкы карыздын жылдар бою өсүүшүнүн себептери көп, бирок тыштан келген жардамдардын туура эмес багыттарда колдонуусу себептерден өтө маанилүү болуп эсептелинет. Кандай гана бийик грант, насыялар берилсе дагы эгер ал берилген каражаттар өлкөнүн бюджетине кандайдыр бир салым кошпосо, ал мамлекеттин стабилдүүлүгү жана экономикалык көз карандысыздыгы үчүн эч кандай мааниге ээ болбойт.

Бул жагынан алып караганда, бул макала Кыргызстандын тышкы карызы алынган тышкы жардамдардын туура эмес координациялоо маселесинин натыйжасында өсүп келе жатат деген гипотезага таянат. Бул иште, биринчи кезекте, тышкы карыздын аныктоосу жана

түрлөрү айтылып, Кыргыз Республикасынын карызынын учурдагы абалы баяндалат, акыры болуп, өлкөнүн тышкы карызынын өсүшүнүн себептери талкууланат.

Негизги сөздөр: тышкы карыз, грант, насыя, мамлекеттик бюджет, эл аралык жардам координациясы.

ВНЕШНИЙ ДОЛГ КЫРГЫЗСТАНА И ПРОБЛЕМА КООРДИНАЦИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОМОЩИ

Болотбекова Динара, Кыргызско-Турецкий университет «Манас»
<Bolotbekovad@mail.ru>

Аннотация

Растущий внешний долг стал важной проблемой экономики и внешней политики Кыргызстана. Существует много причин, по которым внешний долг с годами увеличивается, но неправильная координация денежных средств считается наиболее важной из них. Размер кредитов и займов не имеет значения для стабильности государства и его экономической независимости, если заимствования не вносят вклад в бюджет страны.

Данная статья основывается на гипотезе, согласно которой долг Кыргызстана увеличивается в результате неправильной координации полученных денежных средств. В связи с этим в статье рассматриваются виды внешнего долга, анализируется нынешняя ситуация задолженности и причины роста внешнего долга Кыргызской Республики.

Ключевые слова: внешний долг, грант, кредит, бюджет страны, координация внешней помощи.

1. Dış Borcun Tanımı

Genel olarak borçlanma, belli bir süre sonra ödemek üzere para ya da benzeri değerli şeylerin geri verilmek üzere alınmasıdır. Devlet borçlanması ise, bir devletin ya da devlet kuruluşlarının kendi kaynakları dışındaki kaynaklardan kredi sağlamasıdır. Devletin dış borçlanması ise, yabancı kaynaklardan sağlanan, alındıkları ya da geri ödemeleri sırasında ulusal gelir üzerine artırıcı veya azaltıcı etkide bulunan ve uluslararası ilişkiler sonucu doğan transfer akımlarıdır. [3] Dış borçlanma diğer bir deyişle ülke içinde yerleşik kuruluş ve kişilerin, ülke dışında yerleşik kuruluş ve kişilerden kısa, orta ve uzun vadeli dış kredi sağlamasıdır. Günümüzde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından dış borçlanmanın büyük bir önemi vardır. Bir taraftan sosyal ve ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi, diğer taraftan uluslararası mali ilişkilerde gelişme ve devletin fonksiyonlarındaki artma, borçlanmayı her zaman başvurulabilen bir yöntem kılmaktadır.

Dış Borçlanmanın Sebepleri

Gelişmekte olan ülkelerde, çeşitli nedenlerden dolayı dış kaynak ihtiyacı doğabilmektedir. Dış borçlanma ihtiyacı elbette ki birçok nedene bağlı olmaktadır, ancak dış borçlanma nedenlerinin hepsini tek tek burada saymak yerine sadece belli başlı ve önemli olan şu nedenleri belirtmek daha doğru olacaktır.

- a) Kaynak ve tasarruf açığı,
- b) Dış ticaret ve ödemeler dengesi açığı,
- c) Bütçe açıklarının giderilmesi,
- d) Büyük yatırım ve reformların finanse edilmesi,
- e) Devletin kendi sermaye piyasasından borçlanma imkanının olmaması
- f) Devletin dövize ihtiyaç duyması
- g) Ulusal paranın değerini korumak için gerekli rezerv arayışı içinde olması
- h) Gelişmiş ülkelere borçlanmanın faiz yükünün daha düşük olması
- i) Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlamaları. [2]

Dış Borç Türleri

Dış borçlar, kaynaklarına, vadelerine, borçlanmanın yapısının ne tür bir borç olduğuna, ödenme araçlarına göre sınıflandırılabilirler. [1]

Kaynakları bakımından dış borçlar

- Devletler arası dış borçlanmalar
- Uluslar arası kuruluşlardan (IMF, Dünya Bankası gibi) dış borçlanma
- Piyasadan tahvil ihracı karşılığı dış borçlanma
- Yabancı bankalardan borçlanma.

Vadeleri bakımından dış borçlar

• **Kısa vadeli dış borçlar:** vadesi bir yıl ve daha kısa ve genelde genelde uluslararası ticarete, ödeme sorunlarının ortadan kaldırılması ve uluslararası likidite yaratılması amacıyla kullanılır.

• **Uzun vadeli dış borçlar:** vadesi bir yıldan daha uzun ve faizi daha yüksek, likidite sıkışıklığı gibi durumlarda, kısa vadeli borçların faizlerinin, uzun vadeli borç faizlerini geçtiği görülmektedir.

Kullanım Şekli Açısından Dış Borçlar

• **Proje Kredileri:** kalkınma planları ve yıllık yatırım programlarında yer alan çeşitli kamu sektörü projeleri, milli savunma projeleri ile farklı finansman modelleri çerçevesinde gerçekleştirilen projelerin gerçekleştirilmesi için herhangi bir dış finansman kaynağından sağlanan kredilerdir.

• **Program Kredileri:** belirli bir yılın, dış finansman açığını kapatmak için kullanılan ve herhangi bir projeye bağlı olmayan genel finansman kredilerdir.

• **Bağlı ve Serbest Krediler:** Bağlı krediler; borçlu ülkeye sağlanan fonların alacaklı ülkeden mal ve hizmet alması şartına bağlanmış kredilerdir. Serbest krediler ise ne verildiği kaynağa, ne de belirli bir projeye bağlı kredilerdir.

• **Röfinansman Kredileri:** daha önce alınmış olup da, vadesi dolan borçları ödeme sıkıntısı çeken ülkelerin başvurdukları bir kredi türüdür. [1]

2. Kırgızistan'da Dış Borçlanmanın Ortaya Çıkışı ve Güncel Durumu

SSCB'nin borcunun toplamını tespit etmek zordur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB zamanında ve tam olarak borç yükümlülüklerini yerine getiren bir örnek ülke olmuştur. Ancak, 1984 yılında borçlarda keskin bir artış oldu ve 1986'da dış borç 50 milyar dolara ulaştı, bu miktar yaklaşık o dönemdeki ihracatın %50'sini oluşturmaktadır. Bunun dışında 1989-1991 yılları arasında Batılılar tarafından Sovyetler Birliğine 30 milyar dolarlık borç verilmiştir ve bu borcu verdiklerinde radikal ekonomik reformların yapılması gerekçesi mevcut değildi yani aslında böyle kredileri vererek Batılı devletler SSCB'nin sonra da Rusya Federasyonu'nun bazı siyasi kararları için ödemişlerdir. Böylece 1989 yılında Sovyetler'in dış borcu 50 milyar dolara ulaşmıştı. [13]

SSCB'nin dağılmasından sonra 4 Aralık 1991'de eski Sovyet ülkeleri arasında anlaşma imzalanıyor ve bu anlaşmaya göre eski Sovyet Cumhuriyetleri SSCB'nin dış borç sorumluluğunun payını taşıyacaklardı, hem de eski Sovyet Birliği'nin varlıklarının uygun bir payına sahip olacaklardı. Yani SSCB'den Kırgızistan'a miras olarak borçlar kalıyordu ve böylece 1992-1999'da Kırgızistan'ın dış borcu 36,41 milyondan 1622,12 milyona ulaşmıştır yani neredeyse 45 kat daha fazla olmuştur. 1992'de Rusya merkezli bankası Kırgızistan Cumhuriyeti için kısa vadeli, faizsiz, sözde teknik kredi sağlamıştır, fakat sonra 1993'te bu alınan krediler uzun vadeli, faizli borç haline dönüşmüştür. O dönemde Kırgızistan'ın borcu o kadar da büyük sayılmamaktaydı diğer BDT ülkelerine karşılaştığımızda fakat yine de dış borçlar artmaktaydı. Kırgızistan'ın ithalatının kritik dengesini sağlamak ve üretimin düşüşünü engellemek için reformların yapılması gerekiyordu ve bu reformlar bir sürü uluslararası maliye örgütleri tarafından karşılanmıştı (IMF, Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa Bankası, İslam Kalkınma Bankası) ve donör ülkeler (Japonya, Almanya). Bu bağlamda, 1996 yılında, Kırgızistan için daha

elverişli olan yeni şartlar üzerinde Rusya Federasyonu devlet kredisi yeniden yapılandırılmıştır (azaltılmış faiz oranı, uzatılmış ödeme süresi). [13, c. 33]

Böylece SSCB'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsızlığını kazanan Kırgızistan bağımsız yoluna mevcut borç miktarıyla başlamıştır ve yıllar geçtikçe de görüldüğü gibi bu borç artmaktadır.

Kırgızistan'ın Dış Borcunun Güncel Durumu

2018 Aralık ayı verilerine göre Kırgızistan'ın 311 milyar 834,67 milyon som veya \$ 4 milyar 464,35 milyon borcu bulunmaktadır. Bunlardan devlet iç borcu \$ 638.60 milyon, devlet dış borcu ise \$3 milyar 825,75'tir. 2018'de Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bütçesinden borcun ödenmesine (dış + iç) 23 milyar 747 milyon 690 bin som harcanmıştır;

devlet dış borcunda - 11 milyar 942 milyon 771,6 bin som;

devlet iç borcunda - 11 milyar 804 milyon 918,4 bin som.

Ocak 2019'da ise borçun ödenmesine (dış + iç) cumhuriyet bütçesinden 1.9 milyar som (27.20 milyon \$) tahsis edildi. [11]

Kırgızistan'a en çok borç veren devletler ve kurumlar

2018 verilere göre Kırgızistan'ın en çok borcu:

1. Çin Eksim Bankası – 1,7 milyar\$;
2. Uluslararası Kalkınma Birliği – 681 milyon \$;
3. Asya Kalkınma Bankası – 613 milyon \$;
4. Japonya – 252 milyon \$;
5. Uluslararası Para Fonu - 205 milyon \$ [5].

Kırgızistan'a kolaylık sağlayan devletler ve kurumlar

Bazen borcu veren devletler veya kurumlar borçları siliyorlar veya ödeme aşamalarını kolaylaştırıyorlar. Kırgızistan'ın da borçlarının silindiği veya ödemelerinde kolaylaştırılması durumları olmuştur. Mesela,

2013'te İthalat-İhracat Kore Bankası Kırgızistan'ın yıllık ödemelerini azaltmıştı ve ödeme tarihini 2045 yılına kadar uzatmıştı.

2015'te ise İthalat-İhracat Çin Bankası ödeme aşamalarını kolaylaştırmıştı ve 10,1 milyon yuan teknik borcu silinmiştir.

2012'de Türkiye 49,2 milyon dolar borcu silmiştir.

2013'te Rusya 188,9 milyon dolarlık, sonra da 2016'da 300 milyon dolarlık, 2017'de 60 milyon dolarlık, 2018'de ise 240 milyon dolarlık borçları silmiştir. Bunun dışında Almanya da Kırgızistan'ın 13,5 milyon avroluk borcunu silmiştir. [6]

Bazı devletlerin diğer devletlerin borçlarını silmesinin birçok nedenleri bulunmaktadır. Rusya Federasyonunun önceki ekonomi bakanının söylediklerine atıfta bulunarak Rusya'nın diğer devletlerin borçlarını neden sildiğini anlamak mümkündür:

Birinci nedene göre borçlarının geri almanın imkansız olduğu durumlarda borçlar silinmektedir. Fakat böyle durumlarda devlet karşılığında birşey almaya çalışmaktadır. Genelde borçlarını sildiği devlette kendi şirketlerinin ayrımcılık statüsünde olmalarıdır.

İkinci neden ise siyasi etkidir. Yani bir devlet diğer devletin borçlarını silerek öbür devleti kendi siyasi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye mecbur bırakmaktadır.

Üçüncü neden ise ülkenin mali görüntüsünü yani imajını yaratmaktadır. Yani bir devlet başka bir devletin borcunu silmekle kendini ekonomik açıdan güçlü biri olarak göstermektedir. [8]

Kırgızistan'a verilen kredilerin kullanımı

Kırgızistan için sağlanan kredilerin en çok hangi alana harcandığına bakıldığında aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır:

1. Ulaşım ve Yolların Yapılmasına.

28 yıldır Kırgızistan'ın aldığı kredilerin en yüksek payı ulaşım ve yollara harcanmaktadır. Bu alanda kredi olarak 2 milyar \$ 88 milyon ve hibe olarak \$ 166 milyon kullanılmıştır.

2. Milli Bütçenin desteklenmesi (Harcamalar ve Bilanço).

1, 395 milyar \$ (kredi), 725 milyon \$ (hibe).

3. Enerji Sektörü.

Kredi olarak 1,595 milyar \$ ve \$ 192 milyon karşılıksız verildi. [8]

Tüm bu milyonlarca kredi ve hibe 15 büyük alana harcandı. Hibe ve bütçe yatırımları bakımından en pahalıları yol yapımı, tarım ve enerji gibi endüstriler haline gelmiştir. Alınan fonların çoğunu aldılar. Tüm donörlerden gelen finansmanın en azı eğitim sektörünü aldı. Kırgızistan'ın Çin'den aldığı kredilerin nereye harcadığına bakacak olursak, 2014'de 400 milyon dolarlık kredi alternatif Kuzey-Güney karayolunun inşası için alınmıştır, 20 yıl içinde Kırgızistan bu kredinin faiziyle birlikte Çin'e yaklaşık 500 milyon dolar ödemek zorunda kalacaktır. Karayolunun inşaatının 2020 yılında tamamlanması planlanıyor, bunun tamamlanması için Kırgızistan'ın 450 milyon dolara daha ihtiyacı olacaktır. [5]

Bişkek termik santralinin modernizasyonu da 386 milyon dolarlık Çin kredisi ile yapıldı. Kırgızistan, faizle birlikte yaklaşık 500 milyon dolar ödeyecek, yeni bir biriminin inşaatı 2013 yılında başlamış olup 2017 yazında tamamlanmıştır. Fakat 2018 Ocak ayında santralde meydana gelen kazanın ardından Kırgız parlamentosunun milletvekilleri ve toplum modernizasyonun maliyetlerini incelemeye başladı, yapım sırasında yolsuzluk olduğundan şüpheleniyorlar. Eski Merkez Müdürü Nurlan Omurkul uulu tarafından dağıtılan belgeler güçlü bir kamuoyu tepkisi yarattı. Bu belgelere göre, pense 320 dolardan, yangın söndürücüler ise 1600 dolardan satın alınmıştır. [5]

3. Kırgızistan Dış Borcunun Büyümesinin Nedenleri

Yukarıda verilen verilerden anlaşıldığı üzere Kırgızistan'a bir çok devlet kredi sağlamaktadır ve bazı durumlarda borçların silinmesi veya ödeme süresinin uzatılması gibi kolaylıklar tanımaktadır, fakat neden hala Kırgızistan'ın borcu yıllar geçtikçe artmaktadır.

Aslında tüm bunları, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ekonomik bağların kopması, piyasa ilişkilerine geçiş, düşük ekonomik potansiyel, ülkenin yetersiz iç mali kapasitesi, istikrarsız siyasi, ekonomik, sosyal durum vb. gibi nedenlere bağlamaktadırlar. Fakat ilk, en önemli sorun, borçlanmanın hedefli ve verimli kullanımı üzerinde tam kapsamlı kontrol; borç kullanımı sonuçlarının sonradan analiz edilmesi ve değerlendirilmesinin olmamasıdır. [16]

Aynı zamanda, üzücü olan gerçek şu ki, "Kumtor" hariç ve bazı otoyolların restorasyonu, yeniden inşası ve inşaatı dışında devletin hazinesine önemli gelir getiren önemli başarılı gerçek dünya projelerinin uygulanmasına dair hiçbir örnek bulunmuyor. Bunun nedenlerinden bir tanesi olarak yanlış para koordinasyonu ortaya çıkmaktadır.

Dış Yardımlarının Koordinasyon Sorunu

16 Mayıs 2016 Kırgız Cumhuriyeti'nin Bütçe Kanunu'nun 62. Maddesine göre, Devlet dış kredi edinme kararı Hükümet tarafından Jogorku Kenesh ile istişare edilerek alınmaktadır. Dış borcunun alınması, çekmesi, dağıtımı, hizmeti ve geri gönderme süreçlerine katılan kurumların rolleri ve sorumlulukları Hükümetçe belirlenmektedir. Dış yardımlarının fonksiyonları, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı dahil olmak üzere çeşitli kamu kurumlar arasında dağıtılmıştır. [7]

Aslında dış yardımlar ekonomi kalkınmaya yönelik sorunları çözmeye harcanmalıdır. Dünyada pek çok devlet kredileri kullanarak kriz durumlarından kurtulabilmişlerdir. Fakat Kırgızistan'da bambaşka bir resim oluşmaktadır, yabancı kredilerin sürekli gelmelerine rağmen ülkedeki ekonomi durum yıllar geçtikçe geriye gitmektedir. Pratikte görüyoruz ki donörler tarafından finanse edilen projeler aslında çoğunlukla yabancı şirketlerine iş olanağı sağlamaktadır. Mesela, günümüzde Kırgızistan'da çok sayıda Çinli işçi yeni yollar inşa etmektedirler, Bişkek TPP'sinde büyük onarımlar yapmaktadırlar, Kırgızistan'da iletim hattı yürütmektedirler. [15]

Kırgız hükümeti henüz bir yatırım stratejisi geliştirmemiştir. Kamu yatırım programına, doğrudan yukarıdan emirle veya bakanlıklar ve bölümlerinde güçlü bir lobiye sahip olan projeler ağırlıklı olarak girebiliyorlar. [15]

Şunu belirtmek gerekir ki kredi olarak verilen yardımların bir şekilde koordinasyon ve izleme mekanizmaları mevcutsa, fakat hibe bazında sağlanan teknik yardım programlarının koordinasyonu

neredeysе hiç yoktur, hatta devlet organlarının teknik yardım projelerinin listesi bile yoktur. [17] Yetkililer belirli bir kredinin maliyeti ve yararlarına ilişkin hesaplamaları göstermemektedirler. Zaten kamuoyu uygulanan projelerin ne tür sosyo-ekonomik etkisinin elde edildiği hakkında bilgi almamaktadırlar. [15]

Farklı donörler tarafından dış yardımın miktarı ve onun yönlerini uyumlaştıran resmi prosedürler yoktur. Farklı donörlerin projeleri örtüşen durumlar da oluyor. Bunun dışında diğer projeler ve destek programları hakkında daha önce birikmiş olan kapasite ve uzmanlığa bakılmaksızın aynı projeler gerçekleşiyor. Ayrıca projelerin uygulaması hakkında periyodik raporların resmi değerlendirilmesi dışında kamu makamlarınca hiçbir denetim prosedürleri yoktur. Donörler kendileri kendilerine denetim ve değerlendirme prosedürlerini yapmaktadırlar. [17]

Başarısız Projeler

Bazı projeler ise hiçbir sonuç getirmiyorlar veya ters sonuçlar veriyorlar, fakat bu projeler için verilen krediler yine de Kırgızistan'ın borcunu oluşturuyorlar. Bu ters sonuç getiren veya gereksiz projelere "Taza Suu", "Den Sooluk", "Manas Taalimi" projelerini katabiliriz. Örnek olarak alırsak mesela "Taza Suu" projesinin amacı köylerde suların temizlenmesi ile ilgiliydi, Dünya Bankası ve Asya Kalkınma Bankası projenin gerçekleşmesi için \$15 milyon ve \$36 milyon vermişlerdi. Bu proje birçok köyde yapıldı, fakat gerçekleştikten sonra köylerdeki sular da 35 santimetre olan "gordiidy solucanlar" bulundu. Taza Suu projesi böyle başarısız projelerin sadece bir örneğidir. [10] Aslında böyle "kötü projeler" in olması da koordinasyon yokluğundan kaynaklanmaktadır, çünkü yabancı ülkeler gelip kendi devletine uygun olan yöntemlerle projeler yapıyorlar ama aslında bu yöntemin Kırgızistan için aynı sonuçlar getirip getirmeyeveğine bakmamaktadırlar.

Alınan kredilerin verimli kullanılmadığına dair başka bir örnek 26 Ocak 2018 tarihinde gerçekleşti. 2013-2017 tarihleri arasında 386 milyon dolarlık Çin'in verdiği krediyle Bişkek termik santralının modernizasyonunun yapılmasına rağmen istasyonda kaza gerçekleşti; geçici ekipman arızası nedeniyle yük 340'dan 154 MW'a düşürüldü, şirket sorunu birkaç saat içinde çözeceğine söz verdi, fakat ancak 30 Ocak sabahı durum değişmeye başladı ve evler biraz ısınmaya başladı. [4] Bu olay bir daha alınan kredilerin doğru kullanıp kullanılmadığına dair toplumda bir şüphe uyandırdı ve sonuç olarak bunun neticesinde Bişkek termik santralının modernizasyonu sırasında iki eski başbakan ve bir dizi eski üst düzey yetkili yolsuzluk şüphesiyle tutuklandı. [12]

4. Sonuç

1991'de SSCB'nin dağılmasıyla dünyada yeni bağımsız devletler oluşuyor. Kırgızistan da bu devletlerden biri olup bağımsızlığını ilan ediyor, fakat kendi yolunu tertemiz sayfadan başlayamıyor çünkü SSCB'den Kırgızistan'a ve diğer bağımsızlığını yeni kazanan devletlere miras olarak borçlar kalıyordu. Böylece Kırgız Cumhuriyeti ekonomik açıdan zayıf olarak yoluna devam etmek zorunda kalıyor. Devlete gerekli olan gelir ve tasarruf ihtiyacının iç kaynaklardan karşılanamadığından dolayı dış borçları büyütme zorunda kalıyor. Böylece günümüzde Kırgızistan'ın dış borcu 4 milyar doları aşmış durumdadır.

Yabancı devletler ve kurumların kredi ve hibeler sağlamalarına rağmen ülkenin ekonomik durumu gelişmemektedir. Aslında bunun birçok nedeni vardır fakat en önemlisi sağlanan kredi ve dış yardımlarının koordinasyon sorunundan kaynaklanmaktadır. Kırgızistan'da dış yardımlarının koordinasyon ve denetim mekanizmaları, resmi prosedürler yoktur. Yetkililer belirli bir kredinin maliyeti ve yararlarına ilişkin hesaplamaları göstermemektedirler, aslında birçok krediler aynı projelerin yapılmasına harcanmaktadır, çünkü donörler kendi kendilerini denetlendiriyorlar ve değerlendiriyorlar. Bazı projeler ise hiçbir sonuç getirmemektedirler veya ters sonuç vermektedirler.

Kırgızistan'ın artan dış borcu ülke için çok büyük tehdit olarak algılanmalı, çünkü eğer borçları ödeyemezsek devlet kriz durumuna düşer ve bu hem dış hem de iç siyaseti ve ekonomiyi etkiler. Kırgız hükümeti dış borcu sınırlamak için etkili ve faaliyete geçebilecek bir plan geliştirmelidir. Bunun için ilk başta rüşvet ile mücadele edip denetleyici bir organ oluşturulmalı. Zaten eğer aldığı

kredi ve yardımlar doğru yönlere harcanırsa Kırgızistan gerçek anlamda bağımsız ve refah devlet haline dönüşebilir.

Кайнакча

1. Adıyaman, A. T. Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri // Sayıştay Dergisi. – 2006. – № 62. – S. 23.
  2. Uçak, S. Dış Borçlar, Gelişmekte Olan Ülke Deneyimleri ve Türkiye // Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi. – 2006. – № 4. – S. 6, 4.
  3. Saygın, Y. Dış Borç (Borçlanma) Nedir? Türkiye’de dış borç tarihi. – <http://bilgihanem.com/dis-borc-nedir/>, 2015 (05.01.2019).
  4. Авария на ТЭЦ Бишкека. – Режим доступа: https://ru.sputnik.kg/trend/avariya_na_tehc_bishkeka_20180127/, (22.02.2019).
  5. Эркебаева, А. Кыргызстан установил лимит долга перед кредиторами – что это значит. – Режим доступа: <https://kloop.kg/blog/2018/03/26/kyrgyzstan-ustanovil-limit-dolga-pere-kreditorami-chto-eto-znachit/>, (22.02.2019).
  6. Чипегин, А. Государственный долг Кыргызстана. – Режим доступа: <https://ru.sputnik.kg/economy/20170629/1034058989/gosudarstvennyj-dolg-kyrgyzstana.html>, (22.02.2019).
  7. Бюджетный кодекс Кыргызской Республики. – Режим доступа: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111338>, (05.01.2019).
  8. Зачем Россия списывает долги другим странам. – Режим доступа: <http://partia-slovoide.ru/sobytiya/zachem-rossiya-spisyvaet-dolgi-drugim-stranam>, (05.01.2019).
  9. Кому и сколько должен Кыргызстан. Информация о внешнем долге. – Режим доступа: http://zanoza.kg/doc/345874_komu_i_skolko_doljen_kyrgyzstan_informaciia_o_vneshnem_dolge.html. (05.01.2019).
  10. Индина, М. Можно ли часть внешнего долга Кыргызстана признать нелегитимной и не платить? – Режим доступа: <http://knews.kg/2016/08/mozhno-li-chast-vneshnego-dolga-kyrgyzstana-priznat-nelegitimnoj-i-ne-platit/>, (07.01.2019).
  11. Министерство финансов Кыргызской Республики. – Режим доступа: <http://www.minfin.kg/ru/novosti/novosti/minfin-pokazatel-vneshnego-gosdolga-k-vvp-nakhodit.html>, (06.01.2019).
  12. Совбез о деле по ТЭЦ. – Режим доступа: <https://ru.sputnik.kg/politics/20180912/1041072535/tehc-korruptsiya-skhema-milliardy.html>, (25.02.2019).
  13. Токтосунова, Ч.Т. Формирование внешнего долга Кыргызской Республики // Реформа. – 2012. – №2. – С. 32-34.
  14. Экономические проблемы развивающихся стран. – Режим доступа: <http://center-yf.ru/data/economy/Ekonomicheskie-problemy-razvivayushih-stran.php>, (05.01.2019).
  15. Ибраимова, Э. Внешний долг Кыргызстана перевалил за критическую отметку. – Режим доступа: <https://centre1.com/kyrgyzstan/vneshnij-dolg-kyrgyzstana-perevalil-za-kriticheskuyu-otmetku/>, (06.01.2019).
  16. Эрдолатов, А.Э. Проблемы государственного долга Кыргызской Республики // Вестник КГЮА. – 2011. – № 2. – С. 206.
- Цукровски, Я., Могилевский Р. Эффективность использования внешней помощи в Кыргызской Республике // Исследования и анализ. – CASE, 2002. – № 238. – С. 24.